

University of Groningen

'Een echte Overijsselschman.' Frederik Allard Ebbinge Wubben (1791-1874)

Tippe, Klaas

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2010

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Tippe, K. (2010). 'Een echte Overijsselschman.' Frederik Allard Ebbinge Wubben (1791-1874): burger, bestuurder en historicus in een rurale omgeving. Groningen: [s.n.].

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

34. Parallele levens

In hoeverre was Frederik Allard Ebbinge uniek en in hoeverre was hij representatief voor een bredere groep burgers en bestuurders in zijn tijd? In dit hoofdstuk zijn zeven tijdgenoten geselecteerd met wie hij regelmatig contact had. Het zijn achtereenvolgens G. Freislich, J. van Setten, J. Zeehuisen jr., G.W. van Dedem tot den Berg, mr. B.W.A.E. Sloet tot Oldhuis, mr. I.A. van Roijen en mr. J.R. Thorbecke. Na een korte weergave van hun levensloop en maatschappelijke positie wordt een evaluatie gegeven aan de hand van een aantal thema's.

In de eerste plaats staat de identiteit als burger, notaris en bestuurder (lokaal bestuur, waterschap, statenlid) centraal. Als tweede gaat het om de houding ten aanzien van het liberalisme. Vervolgens wordt gekeken naar de mate van sociale stijging en status en de overdracht naar het nageslacht. Als laatste wordt gekeken in hoeverre teleurstellende ervaringen van Ebbinge Wubben in het zoeken van een positie voor zijn zonen en als historicus passen binnen een breder kader van een generatiekloof door maatschappelijke veranderingen.

Freislich

Gerrit Freislich werd geboren in 1796 als zoon van Coenraad Jurgen Freislich en Anna Geertrui ten Hoopen. Zijn vader is in 1772 geboren in Amsterdam als zoon van Johann Wiguleus Freislich en diens tweede vrouw Maria Engelina Sas. J.W. Freislich kwam uit de stad Dantzig en vestigde zich in Amsterdam. Eind achttiende eeuw kwamen de Freislichs naar Hasselt.⁴⁷ Gerrit Freislich had twee zusters. Eén van het trouwde met instemming van de familie met de Hasselter vrederechter Johannes Kornelis van Ferneij. De andere zus trouwde tegen de zin en zonder toestemming van haar ouders beneden haar stand.

In 1811 werd C.J. Freislich maire van Hasselt.⁴⁸ Hij werd bijgestaan door een adjunct-maire. De municipale raad bestond uit tien personen. C.J. Freislich was tevens dijkgraaf van de Hasselter Marke Schouw. Hij continueerde als burgemeester na 1811. Aanvankelijk was Zacharias Tijl stadssecretaris. In 1812 was Tijl ook korte tijd notaris. Deze taak werd overgenomen door C.J. Freislich, die het notariaat combineerde met zijn burgemeesterschap. C.J. Freislich en Tijl waren beiden lid van het vrijmetselaarsloge te Zwolle.

Bij de aanpassing van de bestuursstructuur van 1818 werd C.J. Freislich benoemd tot president-burgemeester. Zijn zoon Gerrit werd nu secretaris, terwijl Tijl ontvanger werd.

Freislich Sr. bleef notaris tot 1837. Toen werd ook deze functie door zoon Gerrit overgenomen. Een jaar later werd Gerrit Freislich ook burgemeester. Hij combineerde tot 1851 de functies van burgemeester, secretaris en notaris te Hasselt. Van 1831 tot 1842 was hij ook secretaris van de commissie die de 'waterleidingen' tussen de Dedemsvaart en het Meppelerdiep moest verbeteren. Daarnaast was hij van 1836 tot 1865 secretaris-ontvanger van het Tweede Dijkdistrict. Van 1835 tot 1850 had Gerrit Freislich zitting in de Provinciale Staten. Rond de discussie over de herziening van de reglementen in de jaren veertig behoorde hij tot de meer conservatieve groepering.⁴⁹ Evenals Ebbinge Wubben was Freislich lid van het Wetenschappelijk Genootschap en van Welvaart. Hij werd net als zijn vader ook lid van de Zwolse vrijmetselaarsloge.

Freislichs verlichte visie sprak op meerdere plaatsen uit zijn gemeenteverslagen. Zo schreef hij in het verslag over 1842 over de koepokinenting:⁵⁰

---

⁴⁷ H. Oosterhof, 'Van Freislich tot Zeewuster', *Hasselt Historiae* 4-3 (1987) 23-27.

⁴⁸ De gegevens over de bestuursfuncties van de Freislichs komen tenzij anders vermeld uit: Coster en Mooijweer, "Uit den ashkolk der vergetelheid" 177-180, 184, 204.

⁴⁹ Hagedoorn, '...eenen strijd van pligten...', 105-107.

⁵⁰ Archief Gedeputeerde Staten, inv.nr. 9551: gemeenteverslag gemeente Hasselt over 1842.

‘De koepokinenting, zoowel door het gratis verrigten als andere middelen wordt met kracht aangemoedigd, doch de minder verstandige en minder verlichtdenkende ingezetenen zijn daartoe niet te bewegen’.

Het secretariaat werd voor 1853 in Hasselt goed betaald. Freislich ontving als secretaris in de jaren dertig *f* 600,00. Het burgemeesterschap leverde nog eens *f* 300,00 op. Hij verdiende beduidend meer dan Ebbinge Wubben.⁵¹

Gerrit Freislich trouwde in 1820 met Anna Catharina Keidel. Het gezin Keidel was eveneens afkomstig uit Amsterdam en naar Hasselt verhuisd. In het gezin Freislich werden in totaal 17 kinderen geboren, waaronder enkele levenloos geboren en enkele jong gestorven kinderen. Het bleek onmogelijk voor Gerrit Freislich en zijn vrouw om de status en positie, die zij en hun ouders hadden verworven, vast te houden voor hun nageslacht.⁵²

Evenals Ebbinge Wubben kon ook Gerrit Freislich in 1852 zijn ambt als gemeentebestuurder niet langer combineren met het notariaat. Burgemeester werd Archibald Maclaine Pont. Freislich' tweede zoon Ulrich Cristiaan Bernhard werd nu stadssecretaris. Daarmee verdiende hij slechts *f* 300,00, de helft van het bedrag dat zijn vader voor deze functie ontving. De jonge Freislich stond in 1858 ook vermeld als kandidaat-notaris.

Gerrit Freislich bleef notaris tot 1865. Ook deze functie bleef niet in de familie. In 1871 werd Frederik Salie notaris in Hasselt. Daarvoor oefende deze zijn praktijk uit in Nieuwleusen. Naast stadssecretaris was Freislich's zoon ook actief voor het waterschap als secretaris-ontvanger. Dat was wellicht de meest lucratieve post binnen het waterschap, maar niet de meest aanzienlijke. In 1866 werd hij bibliothecaris van de volksbibliotheek die in dat jaar werd opgericht.⁵³ De jonge Freislich behaalde niet de maatschappelijke positie van zijn vader en grootvader. Hij werd geen burgemeester of notaris en dat betekende minder status en inkomen. Hij was de laatste Freislich die bestuurlijk een rol speelde in Hasselt.

Van Setten

Johannes van Setten, geboren in 1790, kwam uit een vooraanstaande familie in Zwartsluis. Zijn vader, Wilhelmus van Setten was kalkbrander van beroep. Ook zijn voorgelacht oefende dit beroep in de achttiende eeuw uit. In 1812 waren er 29 kalkovens, waarvan er twee toebehoorden aan Johannes van Setten en twee aan zijn vader Wilhelmus (of Willem) van Setten. In 1813 trouwde Johannes van Setten in Meppel met Rensje Andijk. Na haar dood huwde hij in 1824 eveneens in Meppel met Hillechien Hartgers. Johannes van Setten nam deel aan de sociabiliteit in zijn omgeving. Hij was voorzitter van het plaatselijke departement van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Ook was hij lid van Welvaart.

Naast zijn beheer van de kalkbranderij koos hij een functie in het openbaar bestuur. Omdat het in feite om deeltijdfuncties ging, bleef hij daarnaast kalkbrander. Voor 1823 was hij een aantal jaren assessor. Van 1823 tot 1859 was van Setten burgemeester (van 1823 tot 1825 schout) en secretaris van Zwartsluis. Hij werd bijgestaan door twee assessors. Daarnaast waren

---

⁵¹ Zoals op p. 259 is vermeld behoefde de vaststelling van de salarissen van burgemeester, secretaris en raadsleden de goedkeuring van de provinciale overheid. Over het algemeen lijken de salarissen gebaseerd te zijn op de bevolkingsomvang van de gemeente. In het geval van Gerrit Freislich moeten andere factoren hebben meegewogen.

⁵² Dat blijkt bijvoorbeeld uit de loopbaan van hun zoon Gerrit, die naar Zuid-Afrika vertrok waar hij onderwijzer werd. C.A.H. Ebbinge Wubben stelde een verkoopakte voor hem op. Vgl. Archief van de gemeente Hasselt 1813 – 1912, inv.nr. 441, Akte betreffende de aankoop van een huis met erf genaamd “het oude Gasthuis” gelegen aan de gasthuissteeg en een perceel bouwland gelegen aan de kastanjelaan van G. Freislich te Umvole (Afrika).

⁵³ J. ten Hove, *Het stadhuis van Hasselt* (Kampen 1993) 83.

er vier raadsleden.⁵⁴ In de jaren dertig verdiende Van Setten als burgemeester en secretaris *f* 610,00. In 1853 was dat opgelopen tot *f* 800,00.

Dat Van Setten een exponent was van het verlichte protestantisme blijkt wel uit het voorzitterschap van het Nut in Zwartsluis. Zijn ideologische positie is tevens merkbaar in zijn beschrijving van de situatie in Zwartsluis ten tijde van de Afscheiding. Eind 1833 schreef hij aan gouverneur Van Rechteren over de ‘Sectengeest’ van inwoners, die in conventikels bijeen kwamen uit kritiek op de prediking van de twee hervormde voorgangers in Zwartsluis. Volgens Van Setten, die zichzelf als ‘vriend van orde en beminnaar van een redelijken godsdienstzin’ typeerde, waren de opposanten besmet met het ‘Mysticisme en Piëtisme van vroeger en later tijd’. Anders dan Ebbingse Wubben hoefde Van Setten uiteindelijk niet op te treden tegen afgescheidenen.⁵⁵ Beide burgemeesters hadden dezelfde visie op de gereformeerde orthodoxie.

Van Setten bekleedde verschillende neventaken. Zo was hij rentmeester van de Arembergersluis. Tevens was hij thesaurier van de commissie die de afwatering tussen Dedemsvaart en het Meppelerdiep moest verbeteren en dijkgraaf van het Tweede Dijkdistrict. Van 1835 tot 1847 had Van Setten zitting in de Provinciale Staten van Overijssel. Van Setten stemde over het algemeen in met de herziening van de reglementen in liberale zin. Eind jaren vijftig werd ook Van Setten genoemd als liberale steunpilaar in Overijssel.

Johannes’ zoon Jacobus Gerhardus ging op meerdere fronten in het voetspoor van zijn vader. Ook hij werd kalkbrander. Van 1856 tot 1868 had hij zitting in de Provinciale Staten van Overijssel. Jacobus Gerhardus werd in 1861 als opvolger van zijn vader dijkgraaf van het Tweede Dijkdistrict van Overijssel. Jacobus Gerhardus’ zoon Johannes studeerde rechten en werd advocaat in Zwolle. Van 1903 tot aan zijn dood in 1916 had mr. Johannes van Setten zitting in de Provinciale Staten. De huwelijken in de tweede en derde generatie waren illustratief voor de onderlinge verwevenheid van elites uit Drenthe en de Kop van Overijssel. Jacobus Gerhardus van Setten was getrouwd met Rolina Wilhelmina Nijsingh. Zij kwam uit een eigenerfd geslacht uit De Wijk. Haar vader, Lucas Nijsingh was onder meer schout van De Wijk en Statenlid in Drenthe. Mr. Johannes van Setten trouwde met Maria Geertruid Cornelissen. Haar ouders kwamen uit Steenwijker bestuursfamilies.

Zeehuisen

Johannes Zeehuisen jr. werd op 27 augustus 1810 in Groningen geboren als zoon van Jacob Lodewijk Zeehuisen en Jantjen Tinga uit Middelstum.⁵⁶ Zijn ouders stuurden hem waarschijnlijk al op jonge leeftijd naar Zwolle om bij zijn oom, de boekdrukker en uitgever Johannes Lodewijk Zeehuisen het vak te leren. Zijn oom overleed reeds in 1830, waarna Johannes de zaak voortzette. Vier jaar later trouwde hij met Cornelia Catharina Aleijda Kantelaar. Ze was een dochter van Nicolaas Kantelaar en Cornelia Catharina Aleijda Heufke. Haar vader was apotheker en mede-eigenaar van een suikerraffinaderij in Zwolle. Haar oom was de in Overijssel bekende patriotse predikant, Bataafse politicus en dichter Jacobus Kantelaar.

Johannes Zeehuisen jr. kocht in 1837 het huis en een deel van de landerijen van de buitenplaats Landwijk in de buurt van Dalfsen voor *f* 7000,00. Hij liet het door een storm zwaar beschadigde huis grondig opknappen.

In 1845 begon Zeehuisen met de uitgave van *Overijssel*, de felle liberale krant waaraan ook Ebbingse Wubben van tijd tot tijd een bijdrage leverde. Een jaar later werd hij Statenlid.

---

⁵⁴ W. Coster, *Zwartsluis aan 't Zwarte Water. Een geschiedenis sinds 1800* (Zwartsluis z.j.) 21, 23, 24.

⁵⁵ J.B. Weitkamp, ‘De vervolgingen’, 198–309, aldaar 199–202.

⁵⁶ Dit biografisch artikel is, tenzij anders vermeld, gebaseerd op: J. ten Hove, ‘Bewoningsgeschiedenis’, in: E. Gelderman en J. Hagedoorn, *Een aardse paradijs. De buitenplaatsen Boschwijk, Landwijk en Veldwijk nabij Zwolle* (Zwolle z.j.) 24–117, aldaar 107–113.

Overijssel was niet winstgevend; het bracht de uitgever in financiële problemen. Hij kon zelfs de aflossing van de aankoopsom van zijn buitenplaats Landwijk niet meer voldoen. In 1848 deed hij *Overijssel* over aan Roeland van Wijk uit Zwartsluis.

In 1850 wist Zeehuisen de meeste stemmen binnen te halen bij Statenverkiezingen, gevolgd door Ebbinge Wubben.⁵⁷

Zeehuisen was ook zeer actief binnen de Overijsselsche Vereeniging tot Ontwikkeling van Provinciale Welvaart. Hij hield regelmatig lezingen. Enkele daarvan werden gepubliceerd in het *Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek* van mr. B.W.A.E. baron Sloet tot Oldhuis. In zijn bijdragen schuwde Zeehuisen de generalisaties en simplificaties niet. In 1854 werd hij naast Sloet en A. van Naamen van Eemnes gekozen als lid van de driekoppige directie van Welvaart. Zeehuisen was de enige die Ebbinge Wubben steunde in diens pleidooi voor de oprichting van een monument voor Van Dedem.

Drie jaar eerder was hij benoemd tot burgemeester en secretaris van Genemuiden. Deze functie leverde hem een vast inkomen van f 1100,00 op. In een beschrijving hekelde Zeehuisen de snoeplust van inwoners. Dat zou mede een reden zijn waarom het stadje zo armoedig bleef. Zeehuisen nam een aantal initiatieven om de plaatselijke economie te bevorderen. Zo zorgde hij er voor dat er een katoenweverij kwam. Zeehuisen maakte zich ook door zijn omgang geliefd bij de inwoners. Zijn belangstelling voor goed onderwijs spreekt uit de gemeenteverslagen. Vrij snel na zijn start als burgemeester in Genemuiden zette Zeehuisen zich in voor gratis onderwijs en leermiddelen voor iedereen. Het onderwijs bloeide mede daardoor, schreef hij in zijn gemeenteverslag over 1859.⁵⁸

Inmiddels waren de geldzorgen hem weer boven het hoofd gegroeid. In 1861 had hij nog een fors bedrag geleend voor aankoop van grond in de buurt van Landwijk. Hij kon dit echter niet terugbetalen. Zeehuisen zag geen oplossing voor zijn financiële problemen. Op 28 mei 1863 maakte hij op een landweg in de buurtschap Berkum Veldhoek door middel van een pistoolschot een eind aan zijn leven. Een groot deel van zijn onroerend goed moest worden verkocht om zijn schulden te kunnen betalen. Johannes' in 1838 geboren dochter Antoinette Henriëtte Elise was zijn enige erfgenaam. Ze was inmiddels getrouwd met een uit Zwollerkerspel afkomstige meester-timmerman en aannemer van openbare werken. Toen Zeehuisens dochter in 1885 stierf, restte er slechts een batig slot van f 300,00.

Zeehuisen kon moeilijk met geld omgaan. Secretaris A. van Naamen van Eemnes citeerde voorzitter Sloet in zijn jaarverslag over 1863:

'Zeehuisen werkte te veel aan het belang van anderen, te weinig aan dat van zichzelf; hij was onbekrompen voor anderen ten koste van het geen hij zich zelf onzegggen moest; hij had raad voor een ieder over, maar pleegde met zich zelf te weinig raad'.⁵⁹

Hij was als een komeet in het liberale Overijssel verschenen. Zeehuisen kwam uit het niets, schitterde een tijdje en was weer verdwenen. Zijn nageslacht had zelfs niet de kans op hetzelfde niveau in zijn voetsporen te volgen.

Van Dedem tot den Berg

Godert Willem baron van Dedem tot den Berg werd in 1791 geboren als negende kind uit het huwelijk van Coenraad Willem van Dedem en Susanna Leonora de Vos van Steenwijk.⁶⁰

---

⁵⁷ Zie deel 4 p. 268.

⁵⁸ HCO, Archief Gedeputeerde Staten, inv.nr. 9487, verslag gemeente Genemuiden over 1859.

⁵⁹ *Algemeen jaarlijksch verslag van de directie der Overijsselsche Vereeniging tot Ontwikkeling van Provinciale Welvaart over het jaar 1863* (Zwolle 1864) 3.

⁶⁰ Dit biografisch overzicht is, tenzij ander vermeld, gebaseerd op: A.J. Mensema, *De havezate Den Berg te Dalfsen: een adellijk huis en zijn bewoners* (Zwolle 2004) 68–88.

Coenraad Willem van Dedem bekleedde in de laatste decennia van de achttiende eeuw hoge functies in het bestuur van het gewest Overijssel. Godert Willems moeder was een zuster van de Hasselter hoogschout en Staphorster notaris Reint Hendrik baron de Vos van Steenwijk. Willem Jan baron van Dedem, de man achter de aanleg van de Dedemsvaart, was zijn broer en Godert Willems zuster Geertruid Agnes was getrouwd met Aalt Willem van Holthe. Een andere zuster, Johanna Theodora, trouwde met mr. Louis Rhijnvis Feith, een zoon van de bekende Zwolse dichter Rhijnvis Feith.

Godert Willem bezocht het gymnasium in Zwolle en het atheneum in Deventer, waarna hij rechten studeerde in Groningen. In Groningen werd hij vrijmetselaar. Na zijn terugkomst uit de universiteitsstad sloot hij zich aan bij de Zwolse loge. Tevens werd hij in Zwolle lid van het plaatselijke departement van het Nut. In 1816 overleed Coenraad Willem van Dedem. In 1823 stierf zijn vrouw. Godert Willem erfde het huis Den Berg. Vanaf dat moment was hij de heer van Den Berg.

Godert Willem bekleedde een aantal functies in het openbaar bestuur. Van 1811 tot 1826 was hij eerste controleur en later ontvanger van de directe belastingen in de districten Almelo en Delden; van 1825 tot 1833 was hij controleur van het kadaster. Sinds 1825 werd Van Dedem namens de Ridderschap afgevaardigd naar de Provinciale Staten. Hierin zou hij ook na de afschaffing van de politieke rol van de Ridderschap van Overijssel zitting houden tot 1865. Als Statenlid was hij vooral geïnteresseerd in financiële kwesties en problemen met betrekking tot de landbouw. Vanaf 1845 nam hij ook duidelijk stelling in de discussies rond de herziening van de reglementen voor het provinciaal bestuur.⁶¹ Van Dedem tot den Berg mengde zich evenals Ebbingewubben in de Staten in discussies over waterbeheer. Samen met Zeehuisen maakten ze zich sterk voor de belangen van het platteland rond Zwolle. Van Dedem bleek bij de verkiezingen van 1850 veel minder aanhang te genieten dan Zeehuisen en Ebbingewubben.

In 1833 werd hij benoemd tot dijkgraaf in de marke Emmen, gelegen bij Dalfsen. Twee jaar later werd hij heemraad van het zesde dijkdistrict van Overijssel. Tevens werd hij vanwege zijn bezittingen in het Land van Vollenhove bestuurslid van de daar gelegen Barsbeker Buitenpolder. Van Dedem was een aantal jaren bestuurslid van de classis Zwolle van de Nederlandse Hervormde Kerk.

Van Dedem was in de eerste plaats landedelman. Op de lijst van de hoogst aangeslagenen in Overijssel bekleedde hij in 1851 de 27ste plaats.⁶² Uit liefhebberij en economische noodzaak zette hij zich in voor verbetering van landbouw en veeteelt op het landgoed. Daarbij maakte hij gebruik van de inzichten van de Utrechtse directeur van de Rijksveeartsenijschool en hoogleraar in de diergeneeskunde Alexander Numan. Van Dedem experimenteerde met veredeling van gewassen, toonde belangstelling voor het gebruik van kunstmest en was lid van de Maatschappij tot Bevordering van Landbouw en Landontginning in Nederland. Hij hield zich ook bezig met een rationeler bosbeheer. Van Dedem deelde de uitkomsten van zijn verbeteringen met anderen.

Van Dedem sloot een in zijn kringen zeer ongebruikelijk huwelijk. In 1830 trouwde hij met de veel jongere Grietje Boxem, afkomstig uit een boerengezin in Zwartsluis. Ze woonde reeds op huis Den Berg en was zwanger. Het schijnt een goed huwelijk te zijn geweest en Van Dedem nam de volledige verantwoordelijkheid voor zijn keuze. Wel voelde hij zich gedwongen na de dood van zijn vrouw in een brief aan zijn kinderen zijn keuze te verantwoorden en gaf hij hen enkele lessen mee. Van Dedem schreef dat de zwangerschap niet de enige reden tot het huwelijk was, hoewel het in zijn ogen vanzelfsprekend was dat je daar je verantwoordelijkheid voor nam. Hij roemde het huwelijk en prees het karakter van zijn

---

⁶¹ Hagedoorn, '...eenen strijd van pligten...', 105-107.

⁶² *Bijvoegsel der Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*, 3 juni 1851.

overleden vrouw. Wel gaf hij zijn kinderen mee dat de gemengde huwelijken niet goed waren. Ze gingen in tegen de ordening die God via de standen had ingesteld.

In 1866 overleed Godert Willem van Dedem. Hij liet vijf kinderen na. Zijn zoon Alexander kreeg Den Berg. Daarop verliet hij de militaire dienst en wijdde zich aan het beheer van het landgoed. Evenals zijn broer Godert Willem werd Alexander van Dedem Tweede Kamerlid voor de antirevolutionairen. Alexander van Dedem speelde een belangrijke rol bij het Volkspetitionnement van 1878 en volgde De Savornin Lohman bij diens vertrek uit de ARP. Het huis van de liberale landedelman Van Dedem tot den Berg werd onder zijn zoon een plaats waar kopstukken uit de confessionele politieke stromingen graag verbleven.⁶³

Sloet

Bartholomeus Willem Anne Elisa baron Sloet tot Oldhuis werd in 1807 in het Gelderse Voorst geboren als zoon van Jan Adriaan Joost baron Sloet van Oldhuis en Johanna Jacoba Sara Visscher, maar het grootste deel van zijn leven woonde en werkte hij in Overijssel.⁶⁴ Sloet kreeg in zijn jonge jaren de liefde voor de natuur en het landleven mee. Voordat Sloet rechten ging studeren in Utrecht kreeg hij een voorbereidende opleiding aan het instituut Kinsbergen in Elburg. In zijn vorming kreeg hij de ideeën van de fysico-theologie mee. Dit zou later in zijn eigen theorieën een rol spelen. In 1830 rondde Sloet zijn academische studie af. Meteen daaropvolgend nam hij samen met voormalige studiegenoten deel aan de Tiendaagse Veldtocht.

Sloet zal zich theologisch waarschijnlijk thuis hebben gevoeld bij de niet-dogmatische, romantische Groninger Richting. Coster noemt als kern van Sloets denken de twee onzichtbare handen, die van de godsdienst en die van de economie. De fysico-theologie en de economische theorie van Adam Smith vormen de basis van zijn ideeën. God had een orde en doelmatigheid in de natuur gelegd. Studie van de natuur gaf daar inzicht in. Evenals de natuur kende ook de samenleving een doelmatigheid en orde. Tevredenheid over je positie en inzet voor het algemeen welzijn waren sleutelbegrippen voor een zinvol bestaan. Sloet was een verlichtingsman die geloofde in de maakbaarheid van de samenleving. Zijn ideaal was een vrije samenleving van produktieve burgers. Beletselen, zoals de accijnzen op eerste levensbehoeften en de tienden dienden opgeruimd te worden. Kennis moest gedeeld worden, bijvoorbeeld door popularisering van nieuwe inzichten op het gebied van land- en tuinbouw en veeteelt. Als volgeling van Adam Smith met zijn theorie van de *invisible hand* was Sloet een laissez-faire econoom. Dat was waarschijnlijk ook een van de redenen voor de verwijdering die uiteindelijk optrad tussen Sloet en Thorbecke. Volgens Sloet koos Thorbecke toch voor te veel staatsinvloed. Sloets beeld van de samenleving was heel sterk bepaald door de agrarische omgeving waarin hij was opgegroeid en ook later verkeerde. De opkomende industrie heeft hij amper verdisconteerd.

Als dichter en volkskundige was Sloet een vriend van de Deventer doopsgezinde predikant en taalkundige Joost Hiddes Halbertsma. Sloet werkte mee aan de Overijsselse Almanak voor Oudheid en Letteren en publiceerde enkele dichtbundels. In veel van zijn werk is hij herkenbaar als romantisch regionalist.

Van 1832 tot 1838 was Sloet burgemeester en secretaris van het Twentse dorp Hengelo. Hij liet zich kennen als een man van *law en order*, maar ook als een sociaal bewogen bestuurder. Sloet zag de functie als een opstapje naar iets anders. In 1838 werd hij rechter bij de arrondissementsrechtbank in Zwolle; vanaf 1843 was hij president van de rechtbank. Vanuit het Overijsselse centrum manifesteerde Sloet zich op verschillende manieren. Eveneens in

---

⁶³ Mensema, *De havezate Den Berg te Dalfsen*, 86-88.

⁶⁴ Deze paragraaf is gebaseerd op: W. Coster, *Baron op klompen. Mr. B.W.A.E. baron Sloet tot Oldhuis (1807-1884): aan de hefboom tot welvaart* (Wageningen 2008).

1838 werd hij schoolopziener. In 1840 werd hij lid van de Dubbele Kamer voor de Grondwetsherziening. Hij liet zich in Den Haag kennen als een welbespraakt liberaal. Als Kamerlid kwam Sloet in botsing met Groen van Prinsterer. Ook in latere jaren zouden ze als parlementariër de degens kruisen. Groen en Sloet vertegenwoordigden onverenigbare standpunten over de inrichting van de samenleving.

Sloet schiep zijn eigen organen om zijn ideeën uit te dragen. In 1841 richtte Sloet samen met Van Roijen en Luttenberg de Overijsselsche Vereeniging tot ontwikkeling van Provinciale Welvaart op. In hetzelfde jaar startte Sloet met de uitgave van het *Tijdschrift voor staathuishoudkunde en statistiek*. Hij was zowel redacteur als belangrijkste auteur van dit tijdschrift. In 1845 was Sloet betrokken bij de uitgave van de liberale krant *Overijssel*. In datzelfde jaar werd hij lid van de Zwolse gemeenteraad. In 1846 was Sloet de belangrijkste initiator van het Landhuishoudkundig Congres, een succesvol initiatief dat mede door Sloets inzet ook in latere jaren zou worden georganiseerd. Tot het einde van zijn leven zou hij hierbij betrokken zijn.

Sloet was korte tijd – in 1848 en 1849 – lid van de Provinciale Staten van Overijssel. In 1848 werd hij als buitengewoon lid vanuit Overijssel afgevaardigd naar de Dubbele Kamer, die moest stemmen over de grondwet van Thorbecke. Aan het eind van het jaar werd Sloet bij de eerste rechtstreekse verkiezingen als gewoon lid gekozen. Tot 1860 werd hij steeds herkozen. Sloets stemverklaringen bij de grondwetsbespreking waren volgens Coster een frontale aanval op de gevestigde orde. De Eerste Kamer en de Raad van State zag hij als onnutte en geldverslindende instellingen. Zijn bestrijding van de hoogte van het defensiebudget en van de koloniale politiek bezorgde hem veel tegenstanders. Rond 1848 was Sloet een medestander van Thorbecke. Tegen het eind van zijn kamerlidmaatschap waren de verhoudingen niet zo goed meer.

Bij de verkiezingen van 1860 werd Sloet verslagen door de antirevolutionair en oud-minister van koloniën Pieter Mijer. Sloet werd weer lid van de Zwolse gemeenteraad. Hij was veel afwezig. Sloets politieke carrière eindigde in mineur. Dat gold in zekere zin voor Sloets gehele levensavond. Hij was een somber man geworden. Met de opmerking ‘ik ben noch modern, noch calvinist geworden’ gaf Sloet aan dat hij zich niet thuis voelde in de verhoudingen zoals die vanaf 1860 waren ontstaan. De orthodoxie en het modernisme stonden tegenover elkaar. De verdraagzame, gematigd vrijzinnige Groninger Richting, de middengroep, was passé. Politiek en religieus had Sloet zichzelf overleefd. Hij verkeerde in zijn laatste levensjaren vaak op zijn kleine landgoed Heiderust onder Wezep, waar hij zich bemoeide met het praktische boerenwerk. In 1884 overleed Sloet.

Van Roijen

Isaac Antoni van Roijen was een Drent van geboorte. Het grootste deel van zijn werkzame leven bracht hij in Overijssel door en het hoogtepunt van zijn carrière was zijn periode als Commissaris des Konings te Groningen.⁶⁵ Hij werd geboren op 28 maart 1800 als zoon van Stephanus Jacobus van Roijen en Grietje Drijber. Vader van Roijen was in 1764 op het landgoed Westerbeeksloot in het Drentse Vledder geboren. Dat landgoed was gekocht door zijn grootvader, die in Amsterdam zijdehandelaar was. Zoals meer Amsterdamse families participeerden de Van Roijens in de achttiende eeuw in de Drentse vervening. Stephanus Jacobus trouwde in 1796 met de toen 16-jarige Grietje Drijber, die op een boerderijtje op het landgoed woonde.⁶⁶ Er was een groot verschil in stand tussen de twee echtgenoten. In de familie Van Roijen leefden herinneringen aan de ‘grootheid’ van het geslacht.

---

⁶⁵ Deze paragraaf is, tenzij anders vermeld, gebaseerd op: *Het leven en werken van Mr. Isaac Antoni van Roijen*. In deze biografie, die waarschijnlijk door Van Roijens zoon Berend is geschreven, komen juist vanwege de familieherinnering elementen voor die een vergelijking met Ebbing Wubben zinvol maken.

⁶⁶ M. Roelfsema – Wissel, ‘Een droevige nieuwjaarsgroet uit Vledder’, *Ons Waardeel* 28 (2008) 18–22.

In 1795 werd Stephanus Jacobus van Roijen door de markeboeren gekozen tot schulte van Vledder. Hij bleef gemeentebestuurder tot 1834. Daarnaast was hij notaris te Vledder en lid van de Provinciale Staten van Drenthe. Isaïc Antoni, die later als derde voornaam ook de achternaam van zijn overgrootmoeder Anna Soetens voerde, was volgens de biograaf als kind leergierig en vlug van verstand. In 1823 werd zijn studiezijn bekroond met een promotie in de rechten aan de universiteit van Groningen. In het voorjaar van 1824 werd Van Roijen benoemd als gemeentesecretaris van Meppel. Mogelijk had hij deze benoeming mede te danken aan de voorspraak van generaal Johannes van den Bosch, de grondlegger van de Maatschappij van Weldadigheid. Van den Bosch was bevriend met Van Roijens vader. Een aantal vestigingen van de Maatschappij van Weldadigheid was gelegen op het grondgebied van Vledder. In de familie Van Roijen zullen gesprekken gevoerd zijn over ontginning en het armoedeprobleem.

Tijdens zijn verblijf in Meppel was Van Roijen ook actief als advocaat. Hij maakte in zijn Meppeler periode de watersnood van 1825 mee. Op 8 september 1825 huwde Van Roijen met Anna Gezina van Engelen uit Zwolle. Ze was een dochter van de vermogende koopman Jan Hermannus van Engelen en Anna Aleida Kniphorst. Van Roijens schoonmoeder kwam uit een bekende Drentse eigenerfde familie.

In 1826 werd Van Roijen benoemd als notaris in Zwolle. Mogelijk speelde ook bij deze benoeming de patronage van Van den Bosch een rol. De gang van zaken rond de benoeming, zoals deze overgeleverd is in de familie Van Roijen, werpt een bijzonder licht op het Zwolse bestuurscircuit. Van Roijen zou bij gouverneur Bentinck hebben gemeld dat hij geïnteresseerd was in de vacante notarispost. Volgens Bentinck was deze post al voor een ander bestemd. Van Roijen ging er vanuit dat koning Willem I er niet blij mee was dat Bentinck als een kleine potentaat de baantjes verdeelde. Hij ging op audiëntie bij de koning en deze benoemde Van Roijen.

In de eerste periode van zijn verblijf in Zwolle had Van Roijen ‘te worstelen’ met de andere notarissen die afkomstig waren uit de patricische geslachten. Ze zagen in ‘een Drentschen boer’ geen concurrent. Later leverde de bloei van Van Roijens praktijk veel afgunst en vijandschap op. Dat sloeg volgens zijn biograaf, zeer waarschijnlijk zijn zoon Berend, over op de totale Zwolse aristocratie, van wie hij reeds vanaf het begin tegenwerking ontmoette. Mede door zijn schoonvader kreeg hij veel klandizie van de Zwolse burgers.⁶⁷

Van Roijen ontwikkelde zich in Zwolle tot een begaafd redenaar en advocaat. Hij trad in de jaren dertig onder meer op als verdediger van de afgescheidenen, ‘wier godsdienstige bijeenkomsten de regering destijds de dwaasheid had te belemmeren, en waardoor juist het fanatisme dier secte werd bevorderd’.⁶⁸ De eerste tien jaren lijkt Van Roijen zich met weinig anders dan zijn praktijk als notaris en advocaat bemoeid te hebben. In 1836 werd hij heemraad in het vierde dijkdistrict. In die functie zette hij zich in voor verbetering van de afwatering in de polder van Mastenbroek.

Van Roijens vriendschap met de ambtenaar D. van Schreven was belangrijk voor zijn verdere ontwikkeling. Van Schreven had grote invloed op verschillende gouverneurs, vooral op de twee Van Rechterens en Bruce, ‘wiens rechterhand hij schijnt te zijn geweest’. Tot de kennissenkring van Van Roijen behoorden verder onder meer de Zwolse predikant G.H. van Senden en de stadssecretaris G. Luttenberg. Vanaf 1838 begon zijn eigenlijke ‘publieke leven’. Rond 1840 kwam in zijn huis een Zwols liberaal gezelschap bijeen. Sloet, de arts en latere Groninger hoogleraar Van Deen, de waterschapsingenieur Van Diggelen en de ‘kanselredenaar’ Vroom behoorden tot dit gezelschap. Ze zagen in Thorbecke ‘den banierdrager eener betere toekomst en vereerden hem als den baanbreker der liberale beginselen’. Het doel van het gezelschap was ‘verspreiding van de liberale beginselen van

---

⁶⁷ *Het leven en werken van Mr. Isaïc Antoni van Roijen*, 24–25.

⁶⁸ *Idem*, 24.

regeringsbeleid, ontwikkeling der zedelijke en verstandelijke beschaving, bevordering der stoffelijke welvaart'. Daartoe werden openbare redevoeringen of lezingen gehouden, als aanvulling op de lezingen van het Nut 'wier vervelendheid spreekwoordelijk was geworden'. Uiteindelijk leidde dit tot de oprichting van de Overijsselsche Vereeniging voor Provinciale Welvaart.⁶⁹

Rond 1840 werd Van Roijen in Zwolle tot lid van het kiescollege gekozen, in 1842 werd hij lid van de gemeenteraad, in 1845 volgde zijn verkiezing als Statenlid door zowel de gemeenteraad van Zwolle als door het platteland rondom Hasselt. Door zijn Zwolse verkiezing aan te nemen baande hij de weg voor Ebbinge Wubben. In de Staten zette Van Roijen zich in voor de herziening van de reglementen. Hij was zowel financieel als inhoudelijk betrokken bij de liberale krant *Overijssel*.

Van Roijens praktijk als notaris begon zich over het hele arrondissement uit te strekken. Op vrijdag, de Zwolse markttag, was zijn kantoor letterlijk belegerd en was hij onafgebroken met zijn cliënten bezig. Van Roijen kon heel goed de juiste toon aanslaan in verschillende contacten. Inmiddels was hij ook grootgrondbezitter en industrieel geworden. Van Roijen verwierf belangrijke stukken grond langs de Dedemsvaart, waar hij kalkovens liet bouwen. Hij was mede-eigenaar van een steenfabriek bij Hattem. Met Van Diggelen ondernam hij de inpoldering van een gebied bij Blokzijl. Hij was betrokken bij de verbetering van het Zwolse Diep en de exploitatie van een rederij.

Volgens zijn biograaf had Van Roijen zich de hoofse vormen van de elite niet eigen gemaakt. Hij voelde zich daar later ook niet thuis. Hij was een zuinig mens, later zelfs gierig. Van Roijen miste gevoel voor kunst. Hij had zich ook in dat opzicht niet de elitaire culturele vorming eigen gemaakt. Volgens zijn biograaf kende hij Helmers, Feith en Lulofs. Zijn smaak was niet geoefend. Hij had geen oog voor schilderkunst en in de schouwburg was hij snel tevreden met bekende melodieuze stukken. Van Roijen was cultureel een burger, die binnen de elite en het patriciaat door een hiaat in zijn vorming uit de toon viel en dat waarschijnlijk ook beseftte. Evenals Ebbinge Wubben was hij een *Bildungsbürger*. Van Roijen maakte door zijn politiek en economisch handelen een snelle sociale stijging door.

Hij was wel wetenschappelijk geïnteresseerd, maar dan meer in de toepassing van geologie en natuurkunde met het oog op verbetering van de welvaart van het volk. Wijziging van staatsinstellingen waren voor hem een middel daartoe. Van Roijen was betrokken bij de Landhuishoudkundige Congressen. Van Roijens biograaf legt een relatie tussen het afwijzen van het voorstel van de negenmannen en de organisatie van deze congressen. Deskundigen uit het hele land werden in contact gebracht met elkaar om te werken aan verandering. Tijdens het congres in Arnhem in 1847 drong Van Roijen er op aan dat de vergadering zich tot de regering zou wenden met het verzoek tot afschaffing van de tienden. Hij pleitte in deze rede voor ontginning en aanleg van kanalen. Het waren vaste ingrediënten van Van Roijens liberale economische ideeën, zijn 'lievelingsgedachte (...) om de stoffelijke welvaart te bevorderen, het pauperisme tegen te gaan met de middelen die aanwezig zijn en hier als 't ware voor de hand liggen'. De biograaf schreef:

'Onder hen, die verbetering der bestaande communicatiemiddelen als den grootsten hefboom beschouwden voor de opheffing der stoffelijke welvaart, behoorde ontegenzeggelijk Van Roijen'.⁷⁰

In maart 1848 werd een adres van 74 Zwolse ingezetenen aan de Tweede Kamer gestuurd. Van Roijen was de eerste ondertekenaar en waarschijnlijk de opsteller. De adressanten verzochten onder meer om rechtstreekse verkiezingen, afschaffing van de standen, vrijheid van godsdienstoefening voor alle gezindten, vrijheid van drukpers, een homogeen en

---

⁶⁹ Idem, 36.

⁷⁰ Idem, 48.

verantwoordelijk ministerie, afschaffing van de Eerste Kamer, afschaffing van de heerlijke rechten en van de tienden, opheffing van de marken, emancipatie van de slaven en openbaarheid van de vergaderingen van alle volksvertegenwoordigers. Van Roijen werd in 1848 lid van de Dubbele Kamer die de grondwetsherziening moest behandelen. In 1850 werd hij lid van de Eerste Kamer. Van 1 maart 1853 tot 1 oktober 1867 was Van Roijen Commissaris des Konings in Groningen. Deze benoeming was tegen de zin van de koning. De koning was niet vergeten dat Van Roijen in het parlement de uitspraak had gedaan het koningshuis wel erg duur te vinden.

In Groningen ontmoette Van Roijen tegenstand van de zijde van patricische geslachten en conservatieve hoogleraren. Van Roijen stond kritisch ten opzichte van de kwaliteit van de universiteit. Aan de andere kant waren er volgens zijn biograaf ook ‘mannen van 1848’, die met een ‘zeker patronaat’ Van Roijen dachten te kunnen beïnvloeden. Dat geeft aan dat de positie van Van Roijen niet zo stevig was. Hij was een vooraanstaand liberaal met een stevige basis in Overijssel. Tot de leidende kern op nationaal niveau behoorde hij blijkbaar niet.

Van Roijen zette zich in voor de Groninger welvaart. Ontwikkeling van de infrastructuur, verbetering van het onderwijs, het aanpakken van het pauperisme en bestrijding van veeziekten waren zijn speerpunten. Zijn ironische uitlatingen over mensen en zaken maakten hem niet bij iedereen populair: ‘In hooge en zeer hooge kringen was hij niet de gewilde man.’ Hij werd zeer onheus bejegend door koning Willem III bij het Landhuishoudkundige Congres te Assen in 1854.

Voor Van Roijen was vrijheid het belangrijkste principe. Voor zichzelf eiste hij de vrijheid van de twijfel. Hij bezocht geen kerkdiensten. De moderne theologie, die de natuurwetenschappelijke ontwikkelingen en de theologie met elkaar in lijn probeerde te krijgen, volgde hij met belangstelling. Vanuit hetzelfde vrijheidsprincipe had hij in de jaren dertig als advocaat de afgescheidenen verdedigd. Ebbinge Wubben noemde hem in een brief aan Hofstede de Groot onverschillig in godsdienstige zaken.⁷¹ Op 1 oktober 1867 ontving Van Roijen eervol ontslag als Commissaris. Enkele maanden later overleed hij in Zwolle. De sociale stijging die Van Roijen had doorgemaakt werd door kinderen en kleinkinderen van hem bestendigd. Onder hen waren leden van Gedeputeerde en Provinciale Staten, burgemeesters van Zwolle en Groningen en leden van de Eerste Kamer.

Thorbecke

Johan Rudolf Thorbecke, geboren in 1798 in Zwolle, groeide op onder constante dreiging van armoede.⁷² Zijn vader, Frederik Willem Thorbecke, was aanvankelijk firmant in het Zwolse familiebedrijf. In de Bataafs-Franse tijd raakte de oorspronkelijk uit Duitsland afkomstige familie in financiële problemen. Frederik Willem Thorbecke probeerde ergens een bestuurlijke betrekking te krijgen, maar al deze pogingen bleven zonder resultaat. De familie verkeerde in een sociaal isolement. Ze onderhield vrijwel alleen contacten met andere Lutherse families in het kleinsteds en standsgevoelige Zwolle. Frederik Willem Thorbeckes hoop was gevestigd op zijn getalenteerde zoon. Johan Rudolf zou de redding voor de familie moeten zijn.

De positie van zijn familie prikkelde Johan Rudolf Thorbeckes eergevoel, verlangen naar onafhankelijkheid en zijn plichtsgevoel jegens de familie. Vader Thorbecke organiseerde de vorming en opleiding van zijn zoon strak. Over een van zijn Zwolse opleiders, de pedagoog en bestuurder Jan ter Pelkwijk, was Thorbecke later positief te spreken. Ter Pelkwijk begeleidde meer getalenteerde jongeren. Onder hen waren de latere dichter Potgieter en, zoals in deel 1 is vermeld, ook Ebbinge Wubben. Door het gevolgde huisonderwijs kon de jonge

---

⁷¹ Familiearchief Hofstede de Groot, inv. nr. 5, brief van Ebbinge Wubben aan Hofstede de Groot, 16 juni 1843.

⁷² Deze paragraaf is, tenzij anders vermeld, gebaseerd op: Drentje, *Thorbecke, een filosoof in de politiek*.

Thorbecke in een jaar de Latijnse school afronden en vervolgens een academische studie volgen in Amsterdam en Leiden.

Na zijn promotie in 1820 werd Thorbecke door de toekenning van een beurs in de gelegenheid gesteld om aan Duitse universiteiten verder te studeren. Hier maakte hij kennis met de Duitse filosofische stromingen van die tijd. De centrale stelling van Drentjes proefschrift is dat Thorbecke in zijn Duitse jaren werd gevormd door romantische filosofische stromingen en dat daarmee de basis werd gelegd voor zijn organische staatsleer, die in zijn loopbaan als politicus zijn vaste uitgangspunt bleef. In de optiek van Drentje was er dus een constante lijn in Thorbeckes denken en werk, die was gebaseerd op de filosofische vorming in Duitsland in de eerste helft van de jaren twintig.

In 1824 werd Thorbecke buitengewoon hoogleraar in Gent, nadat eerdere pogingen om een professoraat te bemachtigen waren mislukt. Thorbecke verloor zijn positie door de Belgische afscheiding. Rond 1830 was hij nog een aanhanger van het monarchale systeem van Willem I. In dat jaar werd hij benoemd in Leiden. Begin jaren veertig nam Thorbecke een meer kritische houding jegens de monarchie aan. Hij radicaliseerde langs twee lijnen: door wetenschappelijk onderzoek naar het kiessysteem en door zijn eigen concrete ervaringen met de politieke realiteit in de Dubbele Kamer van 1840. Hij was tot de overtuiging gekomen dat een breuk met de bestaande politieke cultuur nodig was. Hervormingen waren voor Thorbecke constitutionele veranderingen. Het organische systeem moest hervormd worden; een aanpassing van een enkel deel was onvoldoende. Samen met acht andere Kamerleden deed Thorbecke een voorstel voor een verdergaande aanpassing van de grondwet. Dit voorstel werd verworpen. Hoewel het voorstel het niet had gehaald, leidde het wel tot organisatievorming van liberalen. Thorbecke was een bekende Nederlander geworden. Voor een deel van de liberalen nam hij bijna de gestalte van een Messias aan.

In 1848 kwam Thorbeckes kans zijn politieke inzichten concreet te vertalen toen koning Willem II onder de indruk van buitenlandse revoluties opdracht gaf tot het schrijven van een liberale grondwet. Ondanks pogingen van zijn vroegere vriend en politieke tegenstander Schimmelpenninck van der Oye de grondwetcommissie buitenspel te zetten en Thorbecke te isoleren, wist deze het nieuwe grondwetsvoorstel als een voldongen feit te presenteren. Het kabinet Schimmelpenninck stapte nu op. De grondwetsherziening leidde tot een stroom van petitieën uit het hele land. Het kabinet Donker-Curtius en Kempenaer, dat was gevormd als opvolger van Schimmelpennincks kabinet, was geen lang leven beschoren. Nu was Thorbecke aan zet.

Van 1849 tot 1853 leidde hij zijn eerste kabinet. In deze vier jaar droeg het beleid een duidelijk liberaal stempel. De organieke wetten kwamen tot stand, de ministeriële verantwoordelijkheid werd in een nieuw reglement voor de ministerraad verankerd, er werd geïnvesteerd in infrastructuur en communicatiemiddelen en barrières voor de vrijhandel werden aangepakt. Thorbecke probeerde via het benoemingsbeleid van burgemeesters en commissarissen de weerstand tegen het liberale beleid te breken. De al in de Bataafs-Franse tijd begonnen bestuurlijke centralisatie werd door Thorbecke als minister van Binnenlandse Zaken voltooid. Hij zette zich in voor doorwerking van de beginselen van centralisatie en formaliseerde de bestuurlijke verhoudingen. Volgens Drentje rekende Thorbecke af met oligarchische invloeden:

‘Wat uit Thorbeckes optreden in het openbaar bestuur blijkt, is dat hij absentisme, nepotisme, plichtsverzuim en machtsmisbruik wilde tegengaan. Een burgemeester moest in de plaats zelf wonen en goed bekend staan: ‘Familiebegunstiging en regering strijdt zóózeer tegen mijn inzicht, dat ik er ook den schijn van wens te mijden’. In dit opzicht kan het optreden van Thorbecke tegen de oligarchische praktijken als een afrekening met het verleden worden gezien, waarin zijn familie de negatieve gevolgen van buitensluiting had ondervonden.’⁷³

---

⁷³ Drentje, *Thorbecke, een filosoof in de politiek*, 413.

Het kabinet deed ook pogingen het armoedebeleid te organiseren. Dat leidde tot veel tegenstand in de Kamer en in de samenleving. Uiteindelijk viel Thorbeckes kabinet door de Aprilbeweging, een massale protestbeweging tegen de instelling van de bisschoppelijke hiërarchie. Hofstede de Groot vertolkte het gevoel van veel protestanten toen hij Thorbecke onnationaal noemde. Voor velen was het nationale besef onlosmakelijk verbonden met de protestantse geschiedenis.

Van 1853 tot 1862 zat Thorbecke in de oppositie. Hij onderhield zorgvuldig zijn netwerk en probeerde de verkiezing van liberale kandidaten in de verschillende districten te bevorderen. Thorbecke onderhield warme contacten met Twentse industriëlen die zijn politiek steunden. In 1862 werd Thorbecke voor de tweede keer minister. Zijn ministerie maakte zich sterk voor verbetering van de infrastructuur. De *roaring sixties* van de negentiende eeuw waren spannende jaren vol economische dynamiek, maar tegelijkertijd vol politieke polarisatie en verwarring.⁷⁴ Rond de koloniale politiek kwam Thorbecke in botsing met zijn minister Franssen van der Putte. De minister van Koloniën werd de spreekbuis van de beweging van het 'jonge Holland', de nieuwe generatie liberalen die af wilden van de dominantie van de oude leider. Volgens Van Sas ging het om een klassiek generatieconflict. Ambitieuze en deels ook zeer capabele jongeren zagen Thorbecke als een sta-in-de-weg voor hun eigen ontplooiing.

Nog een keer zou Thorbecke een kabinet leiden. In 1871 werd hij voor de derde keer minister van Binnenlandse Zaken. De verdeeldheid in de liberale gelederen kwam duidelijk openbaar. Eén van de woordvoerders van de nieuwe generatie liberalen was de jurist S. van Houten. Hij verweet Thorbecke de tijdsgeest niet te verstaan. Volgens het 'jonge Holland', ook wel jong-liberalen genoemd, had Thorbecke te weinig oog voor de sociale kwestie. Volgens Van Houten konden de 'tevreden liberalen' van het derde kabinet-Thorbecke maar beter conservatieven genoemd worden. Thorbecke zag in de jong-liberalen juist aanhangers van de volkssoevereiniteit, die naar een republiek streefden. In zijn ogen zou dit in chaos eindigen.⁷⁵

Op 3 juni 1872 overleed Thorbecke. Hij stierf niet zo arm als zijn vader. Rijk hadden zijn wetenschappelijke en politieke ambten hem ook niet gemaakt. Financieel had Ebbinge Wubben het beter gedaan. Thorbecke bezat ruim f 7000,00 aan effecten. Daarnaast bezat hij nog de boerderij met landerijen in de buurt van Zwartsluis, waarover hij jaren eerder Ebbinge Wubbens advies inriep. Hij had het gekocht voor f 9000,00. Ebbinge Wubben en zijn vrouw lieten waarschijnlijk ongeveer vijf keer zoveel na als de liberale staatsman. Hun doelen waren ook te verschillend. Thorbecke had een politiek monument opgericht.

Evaluatie

Alle genoemde personen vertonen de kernmerken van de verlichte burger. Evenals Ebbinge Wubben hingen ze een verlicht-godsdienstige levensovertuiging aan. Ebbinge Wubben en Thorbecke waren beiden opgeleid door Ter Pelkwijk. Ondanks hun totaal verschillende ontwikkeling spraken beide leerlingen later met waardering over hun leermeester. Thorbecke en Van Roijen waren typische *Bildungsbürger*, die waarschijnlijk evenals Ebbinge Wubben op bepaalde momenten hiaten hebben ervaren in hun habitus. Bij Van Roijen en Ebbinge Wubben lag dat bijvoorbeeld op het terrein van de culturele vorming. Dat zowel Kornelis Ebbinge Wubben als Berend van Roijen signaleerden dat hun vaders in uiterlijke verzorging of gevoel voor kunst afwijkend waren, is tekenend voor de ontwikkelingen in de burgerlijke cultuur waar ze deel van uitmaakten.

---

⁷⁴ Van Sas, 'Met beide benen in de modder. Bij de voltooiing van de uitgave van Thorbeckes briefwisseling', in: idem, *De metamorfose*, 481-486, aldaar 483.

⁷⁵ Idem, 485.

Op verschillende wijzen waren Sloet als dichter en volkskundige, Thorbecke als filosoof en politiek denker en Ebbinghe Wubben als historicus actief binnen een verlicht-romantisch klimaat. Vergeleken met de burgemeesters van Hasselt en Zwartsluis had Ebbinghe Wubben een uitzonderlijk bereik als publicist en in zijn inzet voor de liberale beweging.

Drie van de bovengenoemde personen waren burgemeester. Freislich, Van Setten en Zeehuisen bestuurden net als Ebbinghe Wubben Overijsselse plattelandsgemeenten. Evenals hun Staphorster collega waren ze verlichte bestuurders in een (deels) orthodoxe omgeving. Hun verlichte ideeën kwamen zo nu en dan naar voren in kwalificaties rond de Afscheiding en de armenzorg of in de aanpak van problemen. Het lijkt er op dat Zeehuisen en Ebbinghe Wubben hierin het meest actief probeerden een verlichte agenda te realiseren, terwijl hun collega's van Hasselt en Zwartsluis meer de richtlijnen van het provinciaal bestuur volgden. Behalve Zeehuisen waren ze allen een bovengemiddeld aantal jaren betrokken bij het gemeentebestuur. De Overijsselse burgemeesters die in 1832 in functie waren, zaten gemiddeld 23 jaren; de burgemeesters die in 1851 de Overijsselse gemeenten bestuurden, zaten gemiddeld ruim 27 jaren.⁷⁶ Freislich was niet zo lang burgemeester, maar wel meer dan dertig jaar gemeentesecretaris.

Van Dedem, Freislich, Van Roijen, Van Setten, Sloet en Zeehuisen maakten allen deel uit van de Provinciale Staten van Overijssel. Sloet was vrij kort lid Statenlid. In de strijd om de reglementen van het provinciaal bestuur traden vooral Van Roijen en in mindere mate ook Van Dedem op de voorgrond. Ze bepleitten een herziening in liberale richting. Ebbinghe Wubben en Van Setten steunden dit bij de stemmingen. Freislich was meer op de hand van de conservatieve tegenstanders. In de Staten kwamen Van Dedem, Ebbinghe Wubben en Zeehuisen op voor de economische belangen van het platteland in de omgeving van Zwolle. Ze waren sterk gericht op de eigen omgeving. De gerichtheid op economie en infrastructuur was ook kenmerkend voor de visie en activiteiten van Van Roijen. Bij de achterban genoten Ebbinghe Wubben en Zeehuisen rond 1850 een relatief grote aanhang. Van Dedem, Ebbinghe Wubben, Freislich, Van Roijen en Van Setten waren actief als waterschapsbestuurders. Dezelfde belangen en thema's kwamen ze in verschillende gremia tegen.

Ebbinghe Wubben, Freislich en Van Roijen waren alle drie notaris. Ze bekleedden deze functie naast andere. Zeker voor Freislich en Ebbinghe Wubben was het de meest lucratieve inkomstenbron.

De meeste van de genoemde personen maakten deel uit van de liberale beweging. Freislich stemde bij de herziening van de reglementen conservatief en daarna zijn geen bemoeienissen met de politieke ontwikkelingen bekend. Thorbecke, Sloet en Van Roijen speelden landelijk een rol in het liberale offensief van 1848 en de jaren daarna. Zeehuisen, Ebbinghe Wubben en in mindere mate Van Setten waren provinciaal actief binnen de liberale beweging. Thorbecke was een doctrinaire liberaal, die in lijn van zijn filosofische opvattingen veel nadruk legde op de zuivere constitutie en politieke vormen.⁷⁷ De andere genoemde liberalen waren meer dan hij gericht op de sociaal-economische aspecten en geneigd pragmatischer te zijn ten aanzien van politieke vormen en instituties.

Ebbinghe Wubben maakte vanaf de jaren dertig een sociale stijging door. Drie van zijn kinderen (Adriaan, Jan en Ignatia) wisten deze status te handhaven. Van Dedem consolideerde zijn positie als landedelman. Zijn opvolger op huis Den Berg was vergeleken met hem een sociale stijger. Alexander van Dedem was lid van de Tweede Kamer. Gerrit Freislichs vader was een sociale stijger; de behaalde positie werd door Gerrit geconsolideerd, maar hij wist onvoldoende maatschappelijk vermogen aan zijn kinderen over te dragen. Van Roijen maakte een sterke sociale stijging door en legde daarmee de basis voor zijn kinderen. Van Setten bleef

---

⁷⁶ Bron: Digitaal document van de Archiefinspectie Overijssel, samengesteld door C. van Heel.

⁷⁷ Vgl. voor Thorbecke als doctrinaire liberaal: H. te Velde, 'Onderwijzers in parlementaire politiek. Thorbecke, Guizot en het Europese doctrinaire liberalisme', *BMGN* 113 (1998) 322 – 343.

ongeveer op hetzelfde niveau als zijn voorgelacht. Misschien maakte hij een lichte stijging door. Zijn kinderen wisten de positie vast te houden. Sloets uitgangspunten waren goed. Hij behoorde tot de elite en consolideerde deze positie. Thorbeckes vader leefde op de rand van het bankroet. Zelf belandde hij in het centrum van de macht. Hij kon zijn zonen laten studeren. De enige zoon, die hem overleefde, werd jurist en kon in zijn levensonderhoud voorzien. Veel vermogen liet Thorbecke niet na. Zeehuisen leek aanvankelijk een sociale stijger. Door zijn financieel wanbeheer werd hij uiteindelijk de enige sociale daler in dit gezelschap.

Ebbinge Wubben ervoer een aantal keren zijn beperkingen. Hij was niet altijd effectief in zijn lobby voor zijn zonen. Thorbeckes opvattingen over zuivere politiek – en wellicht ook zijn belangen – conflicteerden met de belangen van Ebbinge Wubben. De ideeën van cliëntèle en ‘vriendschap’, zoals die in de eerste helft van de negentiende eeuw nog gangbaar waren, werkten hier niet of in zijn nadeel. De verwetenschappelijking leidde er toe dat Ebbinge Wubben als historicus enkele keren kritiek kreeg op aangeleverde stukken en zijn wijze van catalogiseren van archieven. Ook andere personen liepen tegen grenzen aan. Sloet was aan het eind van zijn leven een teleurgesteld mens. Hij meende de opkomst van het communisme te ontwaren. Thorbecke werd links ingehaald door de jong-liberalen, die twijfelden aan zijn liberale gezindheid. Van Dedem maakte het niet zelf mee, maar twee van zijn zonen behoorden tot de antirevolutionaire en later de christelijk-historische richting in de politiek.

De hierboven besproken personen waren generatiegenoten. Volgens de Utrechtse socioloog Becker is een generatie een cluster van geboorteaargangen die in hun formatieve periode – tegenwoordig de puberteit en de adolescentie – onder invloed van trendbreuken worden samengesmeed. De gemeenschappelijke ervaringen zijn uiteindelijk meer bepalend dan hetzelfde cohort van geboorteaargangen. Voorbeelden van trendbreuken zijn oorlogen, politieke omwentelingen en economische crises. De gemeenschappelijke kenmerken tussen generatiegenoten liggen zowel op individueel- als op systeemniveau. Op individueel niveau noemt Becker overeenkomstige levenslopen, waardenoriëntaties en gedragspatronen. Op systeemniveau kan worden gedacht aan een gedeelde cultuur en gemeenschappelijke organisaties.⁷⁸

Beckers benadering geeft inzicht in de verhoudingen tussen de in dit hoofdstuk behandelde personen. De gevolgen van de Bataafs-Franse tijd en de start van het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden hadden hun formatieve periode gestempeld. Met alle onderlinge verschillen in levensloop deelden ze een veranderingsgezinde instelling geïnspireerd door de Verlichting en deels door de Romantiek. Ze ervoeren met een bepaalde bandbreedte een gedeelde burgerlijke levensstijl en waardenpatroon. De Overijsselsche Vereeniging voor Provinciale Welvaart was een generationele organisatie – niet voor niets leidde ze na 1880 een kwijnend bestaan – die veel van de genoemde personen samenbond door haar ontwikkelingsprogramma. Met uitzondering van Thorbecke kunnen Ebbinge Wubben en de genoemde generatiegenoten worden beschouwd als gematigde geleiders van de in deze studie behandelde bestuurlijke veranderingen in Overijssel. Thorbecke, de filosoof in de politiek, komt het minst pragmatisch over. De reikwijdte van de invloed van Freislich en Van Setten lijkt het geringst. De (gematigd-) progressieve instelling veranderde bij meerdere personen na het bereiken van de idealen of door teleurstellende ervaringen in een meer conservatieve gerichtheid, die in een aantal gevallen zelfs leidde tot botsingen met de volgende generatie. Bij Ebbinge Wubben en alle met hem vergeleken personen was er sprake van een duidelijk verschil met de vorige en met de volgende generatie.

---

⁷⁸ H.A. Becker, *Generaties en hun kansen* (Amsterdam 1992) 11–25.